

Företagsekonomins dominans, makten och alternativen

Företagsekonomi är vid många universitet det ämne som samlar flest studenter. De söker sig dit för att det är nyttigt, problemorienterat och kan öka chansen få jobb. Ämnet har en central ställning i samhällsvetenskaplig utbildning och många i samhällets elitskikt har utbildats vid handelshögskolor. Eliternas etik är viktig med ekonomer och jurister som på framskjutna poster i näringsliv och förvaltning, tydligt på sistone, visat brist på omdöme på ett sätt som ibland närmar sig korruption.

Företagsekonomi och universitetens ämnesstruktur behöver genomlysas för att säkra både vetenskaplig och praktisk relevans:

- Det finns anledning till självrannsakan vid den stundande företagsekonomiska ämneskonferensen i Uppsala, och denna borde inte stanna vid etikfrågor, utan än mer behandla företagsekonomi, kunskapen och makten.
- För universitetsledningarna tål det att fundera på om ämnets storlek och dominans är rimlig såvida universitetet vill förmedla en allsidig kunskap om arbets- och näringsliv, om det är administrativt effektivt med dessa diversifierade konglomerat, och om det är vetenskapligt fruktbart.
- I den kommande forskningspropositionen från regeringen borde förutsättningar för mer mångfald i forskningen om arbets- och näringsliv övervägas

Andra samhällsvetenskapliga ämnen har kanske i högre grad värnat metodmässig sofistikerad teoriutveckling och överlåtit åt företagsekonomi att bli det tillämpliga samhällsvetenskapliga ämnet par excellence. Det nära samspelet med praktiken är grunden för företagsekonomiämnet styrka, men även för dess svaghet som gör att det, underordnat praktiken, kan tendera att tumma på oberoende och kritisk distans.

Företagsekonomiämnet förstärks av att vid allt fler universitet skapas *business schools*, handelshögskolor, där företagsekonomi omger sig med hjälpdiscipliner i stora drag inordnade i olika managementperspektiv.

Men företagsekonomiämnet är svårt att rucka på. En tung orsak är en bok från 1967. Både företagsledningar och forskning om företag och arbete hade satts ifråga. Svenska arbetsgivareföreningen, SAF (numera Svenskt Näringsliv) anlätade företagsekonomichef Eric Rhenman, som i boken "Företagsdemokrati och företagsorganisation" hävdade att företag har många intressenter, inte bara ägarna, och att företagsledningen balanserar dem: kunder, leverantörer, samhälle, anställda m.fl. Så bemöttes skickligt, och på ett bestående sätt, krav på företagsdemokrati och värdiga arbetsförhållanden.

Företagsledningen framställs som neutral, en mäklare som gynnar alla. Modellen genomsyrar synen på företag och samhälle. Att forska med eller för företagsledningen framstår i modellen – och i forskningsdebatt än idag – som neutralt, objektivt, att forska med de anställda och fackliga organisationer framstår som partiskt, ja politiskt.

Modellen döljer emellertid maktskillnader mellan "intressenterna", att ägarna har ett dominerande inflytande över företagsledningen, att toppcheferna ofta själva är stora aktieägare genom olika belöningsprogram och att ägare och ledning är klassmässigt, socialt förbundna, samt att det ytterst är företagsledningens uppgift och funktion att främja avkastning på kapitlet.

Visst finns inslag i företagsekonomi och handelshögskolor där studenter får lära sig ett kritiskt förhållningssätt till ekonomiskt motiverat handlande, att till exempel metoder för investeringskalkyler kan rättfärdiga beslut som tagits på andra grunder, kalkylen förutan. Men i grunden är det business som gäller.

För mera mångfald, fördjupning och effektivitet borde *business schools* och företagsekonomi avlövas och hjälpämnen befrias, så att särskilda ämnen bryts ut som undersöker företag även ur konsument-, samhälls-, miljö-, arbets- och personalsynvinkel. Med självständiga sådana institutioner eller långsiktiga program skulle fruktbara kontroverser uppstå och målkonflikter bli tydliga. Resultatet skulle bli en allsidigare kunskap av högre kvalitet.

Företagen kunde i stället för ur HR-avdelningars perspektiv, belysas även ur de arbetssökandes och arbetandes synvinkel. Exempelvis: Vilka effekter får nya former för ledning, organisation och digital teknik i arbetets vardag, på yrkeskunnande, inflytande, stress och hälsa. Och hur ser de faktiska arbetsförhållandena ut i globala produktionskedjor, snarare än CSR-avdelningars behov putsa företagets ”branding”. Sådan kunskap behövs i universitetens utbildning i personal-, arbetsorganisations- och arbetsmarknadsfrågor. Inom fackliga organisationer och yrkessammanslutningar finns liknande kunskapsbehov. I USA som exempel finns institutioner för Labour studies vid ledande universitet som Cornell, Rutgers och Harvard. Vid det senare är professorn i nationalekonomi, sverigekännaren Richard B. Freeman, chef för ett program för worklife studies.

Något liknande saknas i stor utsträckning i Sverige. I den forskningsproposition som väntas till hösten kunde regeringen direkt eller via forskningsfinansiärer avsätta medel för svenska universitet att utveckla ämnen, centra eller långsiktiga program för arbetslivsstudier och utbildning. Det skulle bidra till mångfald, fördjupning och effektivitet i kunskapsbildning och förmedling.

Åke Sandberg

Civilekonom, sociolog, prof.em. vid Stockholms universitet

Svenska Dagbladet Debatt Näringsliv

15 augusti 2016